

õ unappuu struktuurityyppi ims. kielissä

1. Lyydiläismurteissa¹ m-ksm:n sanansisäiset soinnillisten äänteiden väliset klusiilit ovat kahta sarjaa:

a) *g:g*, esim. *dogi* : *doguɔ* 'pieni joki'

d:d, esim. *nuodehes tūlou* : *nuodeh*

b:b, esim. *robehev* : *robeh* 'rove, tuokkonen'

samoin *z:z* (resp. *ž:ž*), esim. *vaza* 'vasikka' : *vazav* (pl.)

b) *kk:k*, esim. *lekkuda* 'heilua' : (*hambahad*) *lekuškattī* 'alkoivat heilua'

tt:t, esim. *plettida* 'palmikoida' : *plettū*

pp:p, esim. *oppida* 'koettaa' : *opittī*

samoin *ss:s* (resp. *š:š*), esim. *kossides* 'niittäessä': *kosinda*, *pläššides* 'tanssiessa': *pläššittī*.²

Yhdys sanoissa ja kiinteissä sanaliitoissa, joiden jälkiosa on selvästi lausepääntön, alkup. sanan *a l k u i s e t* yksinäisklusiilit *ja s* ovat joutuneet samaan asemaan kuin sanan *s i s ä i s e t* klusiilit ja *s*. Koska lyydin sanansisäiseen konsonantistoon ei soinnillisten äänteiden yhteydessä kuulu suomen yleiskielen tapaisia fortisklusiileita eikä *s*-sibilanttia, niin nämä äänteet on systeminvastaisina täytynyt korvata niillä sanansisäisissä asemissa jo ennestään esiintyvillä äänneillä, jotka foneettisesti ovat olleet lähinnä, nim. geminaattasarjan heikon asteen edustajilla, (lähes) puolipitkillä *k*, *t*, *p*, *s* (*š*) -äänneillä. Esimerkkejä (klusiilitapauksista):

k: *pa·nokäiC* 'palokärki', *me·tšaŋkävüi* *mu·žik* 'metsänkävijä mies', *mu·aŋkiündäjiä* 'maankyntäjillä', *pü·häkešk* 'paastojen väli', *ü·ökundžis* 'yökunnissa', *ü·ökukuoi* (suomen *yökukko* 'en som är van att uppstiga mycket tidigt'), *ne·lkezäine* '4-kesäinen', *bu·oakohtav* 'puolukkapaikat', *ve·žikorvuoinke* 'vesikorvon keralla', (*pida, mäne*) *du·mala:ŋke* 'jumala kanssasi', *Va·šaŋke* 'Vasan kanssa', *kä·žikādes* 'käsi kädessä', *ka·bukagaaš* 'kaulakkain'.

t: *i·žatēdri* 'koirasteeri', *se·ntiäi* 'sen tähden', *pu·oatošt me·triv* 'puolitoista metriä', pn. *Su·ontaguine* (kylä).

p: *Pe·drumpihä* 'Petrunpaasto', *sa·nampolv* 'sanantapa', *ka·nad ma·gatti ü·ö·pūä* 'kanat nukkuivat yöpuulla', *e·mäpū* '(veneen) emäpuu', (*koñdian*) *mu·apeza* 'maapesä', *o·ngapiäle* 'olkapäälle', *ta·gampiäi* 'takana, takaapäin', *dä·rveäpiäi* 'järveltä', *pä·iäštoä* 'auringonpaisteessa', *ta·nuoimpoiga* 'talonpoika', *i·k·kumpielēv* 'ikkunanpielet', *na·hkampiēksai* 'nahkuri'.

¹ Lyydiläiset esimerkit edustavat pohjoislyydin Haljärven murretta. Mitään periaatteellista eroa ei kuulemissani lyydin murteissa tässä kysymyksessä ole.

² Toivon voivani piakkoin julkaista tulokset Lundin yliopiston foneettisessa laitoksessa kymografilla suorittamani lyydin vokaalien ja konsonanttien kestoarvojen mittauksista, joista mm. selvästi näkyy geminaattaklusiilien heikon asteen edustajan pidemmyys suomen *k*, *t*, *p* -klusiileihin verrattuna.

Muutenkin milloin peräkkäisistä, samaan puhetahtiin kuuluvista sanoista edellisellä on voimakas lausepaino, on jälkimmäisen, suht. painottoman sanan alkukonsonantti *k-*, *t-*, *p-* ja *s-* (*š-*) korvattu — niinkuin yhdyssanoissakin — vastaavilla (lähes) puolipitkillä äänneillä, esim.

k-: *ü:hterŋ kieran* 'erään kerran', *me:jan küläi* 'meidän kylään', *la:psen ku na:ine ro:dīhe* 'kun vaimo synnytti lapsen', *ä:i ka:lat Pälärves su:adī* 'paljon kalaa saatiin Päljärvestä'.

t-: *ke:skea tahnad o:lī* 'karjatanhuan keskellä oli'.

p-: *dī:äm piä:te no:stadēs* 'jään päälle nostaessa', *ra:štavam pühä* 'joulunpaasto', *a šī:d oldī ned mü:övdirdai pāndu* 'mutta sitten oli ne (verkot) laskettu myötävirtaan', *e:i pīdanu po:h dai nu:ottad laske da* 'ei saanut laskea nuottaa pohjaan'.

s- (*š-*): *e:i ša ma:gala* 'ei voi nukkua'.

Sananalkuinen soinniton yksinäisklusiili ja -sibilantti on pidentynyt samoin ehdoin ja samasta syystä kuin lyydissä myös vepsässä (havaintoni perustuvat kuulemaani äänisvepsään)³, mikä edellä selostetun perusteella onkin odotuksenmukaista, ja myös — vaikkakaan ei niin selvästi — aunukselaismurteissa. Näissä viimeksi mainituissakin murteissa sanansisäinen *t*. sanansisäiseksi käsitetty fortisklusiili ja *s* (*š*) on soinnillisten äänneiden välissä fonologisesti mahdoton.⁴ Geminaattaklusiilien heikon asteen edustaja ei niissä ole fortis *k*, *t*, *p*, vaan jonkin verran pidempi, korvakuulolta lähes puolipitkä *k̄*, *t̄*, *p̄* (resp. *s̄*, *š̄*). Tällä pidemmällä yksinäisklusiililla on korvattu sanansisäisiksi joutuneet alunperin sananalkuiset fortisklusiilit ja *s* (*š*).

Periaatteessa samoin selitettäviä ovat eräät viron ja liivin pidentymistapaukset.

2. Virossa on joukko yhdyssanoja, joissa jälkiosan alkukonsonanttina oleva klusiili t. *s* on pidentynyt (lyhytalkuiseksi) geminaataksi. Tapaukset voidaan sopivasti jakaa seuraaviin ryhmiin:

-*puu*-loppuisia. Nämä ovat viron murteissa kahta tyyppiä: *saràvu* ja *sarāppu* (1. -*ppū*). Prof. Andrus Saaresten tekemän kartan mukaan, jonka sen tekijältä olen saanut nähdäkseni, tyyppien raja on melkoisen selvä, niin että *saràvu* on levinneisyydeltään läntinen ja *sarāppu* (resp. -*ppū*) itäinen ja eteläinen. Muutama esimerkki viimeksi mainitusta tyyplistä, esim. Kodaveresta⁵: *sarāppud* 'die Nussbäume', *kuslāppud* 'die Heckenkirschen', *marcāppuca* 'mit dem Besmer', *visnāppud* 'die Kirschbäume', *ōnāppiite* 'der Apfelbäume'; Maarja

³ Ks. myös Tunkelo, Vepsän kielen äännehistoria s. 167, alav. 1.

⁴ Sitä ei esiinny esim. mainittujen murteiden nuorissakaan suomalaisissa lainoissa.

⁵ Kettunen, Lautgeschichtliche Untersuchung über den Kodaferschen Dialekt s. 68, 145 (MSFOu XXXIII Helsinki 1913).

Magdaleenan pitäjäst⁶: *sarappu* (~ *sarəp*); Kanepin pitäjän Kõllesten kunnasta⁶: *sarəppū*, *haləppū* 'halava', *kusləppū*, *tūvrippū* 'korentopuu (jolla saavia kannetaan)', *visnəppū* 'kirsikka' (harv.; tavallinen kirsikkaa merkitsevä sana täällä on *kirs*). Mutta esim. Hiidenmaan murteessa on Aristen mukaan⁷: *sarə* *bū*, *marivū* 'kreegipuu', *orivū* 'murispuu', *tōmbu* 'toomingas', *türnəvūd* 'türnäpuud', *öümbū* 'öunapuu'. — Edellä selostettu murteiden välinen ero näkyy selvästi myös esim. siinä, kuinka virolaiset ääntävät kirjailija Henrik Visnapuun nimen. *-bu* -alueelta kotoisin olevat sanovat oman fonetiikkansa mukaisesti *Visnəbu*, *-ppu* (*-ppū*) -alueelta ovat *Visnəppu* (l. *-ppū*).

-tee -loppuisia. Saaresten julkaisemattomassa karttaluonnoksessa on merkitty länsi- ja pohjoisvirolaisista murteista *-de*, *-li* (*māndi* 'maantie') loppua, mutta etelävirossa (reuna-alueinen) on jo *-tte*, *-tti* (*māntte*), esim. Kodaveressa⁸: *muāntti*, Maarja Magdaleenassa: *māntti*, Kanepin Kõllestessä: *sūrttī* (sen rinnalla *sūrestī* l. *sūretī*) 'maantie' («suuritie»). — Murre-edustus on muuten melko kirjavaa. Esim. Wiedemannin sanakirjassa on *māntē* muodon ohessa *māndi*, *māndja*, *mandi*, *mañdja*, *māndi* ja kieliopissa⁹ lisäksi *mānd*.

-päivä -loppuisia. Prof. Saarestelta nähtäväkseni saamani julkaisemattoman karttaluonnoksen mukaan *-va* loppu (*lauva*, *louvä* ym.) on paljon laajalajaisempi kuin *-ppa* (*lauppa*, *louppe* ym.). Viimeksi mainittua esiintyy esim. lounaassa, saarilla ja Koillis-Viron rantamurteissa, sporadisesti muuallakin. Esimerkkejä jälkimmäisestä tyyplistä: *lauppa* 'lauantai' Haapsalu¹⁰, *pühäppä* (l. *pühävä* l. *pühäpäiv*) 'sunnuntai', *jānəppäiv* (l. *jānəpäiv*) 'Juhannus', *lauppä* (laina pohjoisempaa!) 'lauantai' Kanepin Kõlleste. Tavallisesti viron murteissa on siis toisin, esim. Hiidenmaan Pühalepan pitäjässä¹¹: *öləvā* l. *öləv* 'olevipäev', *oolepipäev* (< *Olle* + *pəv* 'päev'), Kanepin Kõllestessä: *tāmbā* 'tänään', *teisivā* (l. *teisipäiv*) 'tiistai', *kolmāvā* (l. *kolmāpäiv*) 'keskiviikko', *nellāvā* (l. *nellāpäiv*) 'torstai', *jānivā aicu* 'Juhannuksen aikaan'.

-poole -loppuisia, esim. Kõpussa *välläppole* (~ *välläppöle*)¹², Maarja Magdaleenan pitäjässä *sinnəppöle*, Kanepin Kõllestessä: *kohəppöle* 'mihin(päin)', *sinnəppöle*, *sijjəppöle* (mutta samassa murteessa taas: *kodəppöle* 'kotiin päin, kotiin', *metsəppöle* 'metsään päin', *tarəppöle* 'tupaan päin', *välləppöle* 'ulospäin').

⁶ Tässä ja myöhemmin esitettävät tiedot Maarja Magdaleenan ja Kanepin pitäjien murteista olen suullisesti saanut professori Julius Mägisteltä (Maarja Magdaleena) ja kirjailija Valev Uibopuulta (Kanepi Kõlleste).

⁷ Hiiu murrete häälikud s. 234 (Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis B XLVII, Tartu 1940).

⁸ Kettunen, MSFOu XXXIII s. 68.

⁹ Grammatik der ehnischen Sprache s. 348.

¹⁰ Kettunen, Eestin kielen äännehistoria² s. 21.

¹¹ Ariste, Murdenäiteid Pühalepa kihelkonnast s. 58.

¹² Loorits, Kõpu murde häälikutelugu s. 9 (Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis B XLV, 3, Tartu 1939)

-*saar(e)* -loppuisia paikannimiä: *Kurèssār* (kaupunki Saarenmaalla)¹³, *Pevdàssār* (saari Maarja Magdaleenassa), *Taïmmèssāre* (talo Maarja Magdaleenassa), *Sõssār* (Tartonmaan Torman pitäjässä)¹⁴, *Jeessar*, *Mävàssar* (Viljannissa)¹⁵; muita -*saar(e)* nimiä ks. Kettunen, *Etymologische Untersuchung über estnische Ortsnamen* s. 191.

-*soo* -loppuisia paikannimiä: *Punassō* (Tartonmaan Torman pitäjässä)¹⁶, *Lehmasso* (Keilan pitäjässä)¹⁵.

Samaa pidennyskehitystä on eräissä muissakin pn:issä, esim. *Süreppetre* (talonnimi Viljannissa) ym., ks. Kettunen, *Etym. Unters.* s. 112; vrt. taas toisenlaiseen kehitykseen esim. *Jānva* (virall. Jaanipaabu, talon nimi Kanepin Kõllestessa).

Lisäesimerkkejä viron murteista on Valter Taulin tutkimuksessa *Phonological tendencies in estonian* s. 149—151.¹⁷

Puheena olevalle virolaiselle ilmiölle on Kettunen esittänyt kolmekin selitysmahdollisuutta:

Kodaveren murteen äännehistoriassaan s. 68 (MSFOu XXXIII, ilm. 1913) Kettunen ajattelee »dass nur die nom. sing. -formen *marcāp̄*, *õnāp̄*, *visnāp̄* regelmässige bildungen darstellen: *õnapu > *õnāp̄*, wogegen die geminata analogisch ist (vgl. *kõrik̄*: *kõrik̄ku* u.a.)». Tästä selityksestä Kettunen on myöhemmin luopunut, koska hän ei ole sitä maininnut enää esim. Eestin kielen äännehistoriassaan (ilm. 1929).

Kodaveren murteen tutkimuksessa s. 145 Kettusella on toinenkin selityschdotus, nimittäin: »Vor *p* und *k* möchte man bisweilen auch eine vollständige assimilation vermuten», esim. *sarāp̄puv* < **saranp̄ūt*. Samaa selitystapaa Kettunen on käyttänyt myöhemminkin. Eestin kielen äännehistoriassaan s. 21 (2. painos 1929) Kettunen huomauttaa, että kaikissa sellaisissa tapauksissa kuin esim. *õunāp̄pu*, (Haapsalun) *lauppa*, *Sõssār*, *Kurèssār*, *allāppōlè* »näyttäisi geminaatta selittyvän sananloppuisen konsonantin assimiloitumisesta alkukonsonantiin.» — Tätä selitystä sen esittäjä ei enää hyväksy.¹⁸ Olisikin vaikeata käsittää, mistä syystä muuten tuntematon assimilatioketäytys -*n* + *p*- > -*p̄p*-, -*n* + *s*- > -*ss*- olisi suoritettu juuri *õunāp̄pu*, *Kurèssār*-tapauksissa. Sellaiset esimerkit kuin esim. *māñiti*, jossa genetiivin -*n* on säilynyt mutta seuraava klusiili kuitenkin pidentynyt, ja esim. Aristen esittämä pn. *Punassō*, »kus liitsõna esimene osis vaevalt on võinud lõppeda konsonandiga,

¹³ Saarenmaalainen ääntämys (oma mp.)

¹⁴ Kettunen, EKÄH² s. 21.

¹⁵ Saaresten *laūBa* ~ *lauppa*, *mānDi* ~ *māntte* tyyppien levinneisyyttä esittävän karttaluonnoksen reunamerkinnoissa.

¹⁶ Ariste, Hiiu murrete häälikud s. 186.

¹⁷ Det Kgl. Danske Vidensk. Selskab, *Historisk-filologiske Meddelelser*, osa 36, nr. 1.

¹⁸ Ks. *Etymologische Untersuchung über estnische Ortsnamen* s. 318.

kuid kus praegu esineb siiski geminaat»¹⁹, nimenomaan vastustavat Kettusen teoriaa. Assimilaatioselitys, jota voisi soveltaa *alläppölè, siñnàppölè, sissèppölè, väljəp-pölè* muotoihin, taas edellyttää että nämä — ja vain nämä — tapaukset olisivat vanhan, muuten jo sangen aikaisin hävinneen loppu-*k*:n edustuksen rudimenteja, niinkuin Kettunen EKÄH² s. 52 mainitseekin. Sellaista teoreettista mahdollisuutta että mainitut adverbit olisivat lainaa etelävirosta, ei Kettunen — aivan oikein — esitäkään. Etelävirossa (erikoisesti Võrumaalla ja setukaisalueella) sananloppuinen *-k* (> ?) on nimittäin jatkuvassa puheessa joskus assimiloitunut seur. sanan alkukonsonantin (erittäinkin klusiilin, *s*:n ja *h*:n) kanssa²⁰. Eteläviiron *siñnəppölè, siijəppölè* tapaukset²¹ ovat siis erikseen, murteen omista edellytyksistä selittyviä.

Kettusen kolmas selitys on hänen artikkelissaan *Geschichtliches und Phonetisches über die auslautenden Konsonanten im Finnischen* (Streitberg Festgabe 1924, s. 197—198), jossa hän selittää viro (ja vatjan) geminaattatapaukset suomen lounaismurteiden esimerkkien yhteydessä. »Mehr phonetisches als lautgeschichtliches Interesse bieten auch Beispiele wie estn. *õunapud, Kuressaar*, wot. *riheppääl* oder sydwestsuom. *tult tän, ei tulk kans* usw., wo man die Geminata allgemein durch die Assimilation des auslautenden Konsonanten mit dem anlautenden erklärt. Der Konsonant ist aber wohl auch hier zuerst geschwunden und die Geminata wahrscheinlich nur von den artikulatorischen Intensitätsverhältnissen des Aus- und Anlauts bedingt. ——— Doch gibt es für diese Erscheinung mancherlei Begrenzungen, die hier nicht auseinandergesetzt werden können.» Samantapaisen selityksen Kettunen esittää myös Eestin kielen äännehistoriassaan assimilaatioselityksen (josta edellä) rinnalla: »Kuitenkin on todennäköisempää (eräissä sukukielissä ilmeistä), että myös sananalkuisen klusiilin energinen artikulatio ja erittäinkin edellä käyneen sanan luja vokaalilopuke on yhdyssanoissa synnyttänyt geminaatan» (s. 21). Tämän selitystavan kannalla Kettunen on myös viimeksi ilmestyneessä teoksessaan *Etymologische Untersuchung über estnische Ortsnamen*, missä hän Kuressaare ym. nimiasuista puhuessaan esittää, että niiden *-ss-* (resp. *-kk-*, *-ll-*, *-pp-*) »auf der Intensität des anlautenden *s* (und *k*, *t*, *p*,) beruht» (s. 239; s. 318: »rein phonetische Erscheinung, von der starken Aussprache des *s* im Anlaut bedingt«).

Geminaatallisten tapausten esiintymisestä virossa on Paul Ariste tutkimuksessaan *Hiiu murrete häälikud* s. 185—186 antanut kokonaan toisenlaisen selityksen. Referoituaan ja arvosteltuaan ensin Kettusen mielipiteitä Ariste esittää seuraavan oman tulkintansa: »Eesti keel ei tunne peale väheste rannamurrete fortisklusiili intervokaalses asendis. Kui liitsõnas sõnaalguline

¹⁹ Hiiu murrete häälikud s. 186.   ²⁰ Kettunen EKÄH² s. 51.

²¹ Esimerkit ovat prof. Julius Mägisten setukaismuistiinpanoista.

fortis satub vokaali ette, peab ta muutuma kas leeniseks, nagu algupärane sõnasisene fortis, või gemineeruma, sest geminaatklusiil ja geminaat-s on selles asendis fonoloogiliselt võimalikud. Sama nähtust võib kohata võõr- ja laensõnade klusiilide hääldamises. Näiteks hääldatakse laensõna *tarakan* kahel viisil: *taraḱkan* ja *taracan*». — Ks. (viimeksi) myös Ariste, Eesti keele foneetika (Tallinna 1953) s. 72, 106, jossa sama selitys toistuu.

Myös liivissä esiintyy sama ilmiö. Posti esittää teoksessaan Grundzüge der livischen Lautgeschichte s. 142—143 seuraavat tapaukset: *püolpüva* 'Sonnabend', *rõtul*, livW *rätul* 'Feuer, das Schätze andeutet, Irrlicht', *gūngasērķ* 'Frauenrock', *lōdapāl* 'auf dem Tisch, auf den Tisch', ja huomauttaa näiden johdosta: »Wir können jetzt auf diese verschiedenartige Vertretung und ihre Ursachen nicht näher eingehen. Es sei nur erwähnt, dass eine ähnliche Duplizität auch im Estnischen begegnet (s. KETTUNEN EKÄH S. 21) und dass sie aller Wahrscheinlichkeit nach auf die verschiedenartige Betonung des zweiten Teils des zusammengesetzten Wortes zurückgeht.»

Luulen että se selitys, jonka Ariste on antanut virolaisten geminoitumistapausten selitykseksi, on oikea sekä viroon että liiviin nähden. K y s y m y k s e s s ä o n s t r u k t u u r i p r o b l e e m a. Virossa ja liivissä sanansisäiset *k*, *t*, *p* ja *s* äänteet ovat fonologisesti mahdottomia (paitsi viron suomensekaisessa rantamurteessa, millä seikalla ei ole tässä mitään merkitystä). Yhdysanoissa, joissa alunperin sananalkuinen klusiili ja *s* ovat joutuneet samoin käsitellyiksi kuin sanansisäinen klusiili ja *s*, on fortisäänteet *k*, *t*, *p* ja *s* täytynyt korvata läheisimmillä sanansisäisillä klusiileilla l. sibilanteilla, s.o. joko medioilla *g*, *d*, *b*, *z* virossa ja vastaavilla soinnillisilla äänteillä *g*, *d*, *b*, *z* liivissä tai lyhyillä geminaatoilla *kk*, *tt*, *pp*, *ss* virossa ja puolipitkillä konsonanteilla *k̄*, *t̄*, *p̄*, *s̄* (resp. *š̄*) liivissä. Kumpaakin substituutiomahdollisuutta on käytetty. Edellä on esimerkkejä viron *kk*, *tt*, *pp*, *ss* ja liivin *k̄*, *t̄*, *p̄*, *s̄* -tapauksista ja niiden yhteydessä jokunen virolainen *d*, *b* -muoto. Liivin yhdysanoissa *g*, *d*, *b*, *z*:lliset esimerkit ovat vielä paljon tavallisempia; niistä ks. esim. Posti, GLL s. 141—142.

Myös viron koillismurteissa esiintyy näitä geminaatallisia muotoja, niin kuin esim. *lauppa*, *õunappud*, *sinneppuole* (Jõhvi), *lauppa*, *õunappu*, *seijeppuole* (Vaivara), vaikka näissä murteissa tavataankin vokaalienvälinen klusiili *k*, *t*, *p* (*tupa* ym.). Tällä seikalla ei ole kuitenkaan mitään merkitystä itse ilmiön selittämiseen, koska mainitut *õunappuu* tyyppiä olevat muodot voidaan luonnollisella tavalla selittää muiden virolaismurteiden aikaansaannoksiksi.²² Ovathan nämä geminaattatapaukset kulkeutuneet vieläpä osaan Inkerin

²² Vrt. Valter Tauli, Phonological tendencies in estonian s. 150.

suomalaismurteitakin, nim. Viron Inkeriin ja Narvusiin, niinkuin myöhemmin nähdään.

3. Klusiilien ja s:n pidentymistapauksia yhdyssanoissa ja sanaliitoissa esiintyy — kuten tunnettua — myös vatjassa, esim. seuraavat:

-*puu* -loppuisia: *orjamarjappū* 'orjanmarjapuu', *tai tšinarjappū* 'taikinarjapensas', *tōmip̄pū* 'tuomipuu', *tšedräppū* 'värttinä', *eunappū* 'omenapuu' (Kettunen²³); *e-unapput kuivivav* 'omenapuut kuivuvat' Kattila, *eunvppū e-tis ei* 'omenapuun oksia' Mati, *e-unappūd le-ikkomā* 'omenapuuta leikkaamaan' Pummala (Mägiste²⁴); *Sarnip̄puine saanikkoine* Kattila, *ōunappuizee* 'omenapuisen' Pummala (Borenius²⁵); *eunappū* Kōrvettula (Setälä²⁶); *ōunappuu* Kattila, Pummala, *ōunappuizōd* Kattila (Alava²⁷).

-*päi* (-*pai*) -loppuisia: *pahnuppai* 'nuringän' (Alava²⁸); *sinnep̄pāi* (Kettunen²³); *te:izip̄pāi* Joenperä, Kattila, *pa-nti šū-ba te:izip̄pāi | pa-hnuppāi | ka-rvat pā-llp* 'das Pelz zog man [legte] umgewandt (an), verkehrt, das Haar (Plur.) auswärts (dar)auf' Kattila (Mägiste²⁴).

-*pällä*, -*päle* -loppuisia: *rigappällä* 'riihen ylisellä', *riheppälē* 'asuinhuoneen yliselle', *saunappällä* 'saunan ylisellä' (Kettunen²³), *ri-heppälē* 'auf den Dachboden' Kōrvettula (Mägiste²⁴).

-*pōle* -loppuisia: *tänneppōle* 'tänne puoleen' (Kettunen²³).

Mainitut vatjan muodot Kettunen selittää samoin kuin edellä olevat virolaiset esimerkit. Vatjan äännehistoriansa 1. painoksessa (ilm. 1915) s. 96 Kettunen pitää mahdollisena, että geminaatta on tuloksena assimilaatiokehityksestä *-n + p- > -pp-* ja että *tōmip̄pū* olisi näin syntyneiden *eunappū*-tyyppisten sanojen analogiaa.²⁹ Saman äännehistorian 2. painoksessa (ilm. 1930) s. 103 Kettusella on toinen selityskeino, nim. että »koko tämä geminatio näyttää syntyneen vain vokaalilopukkeen ja luja-alkuisen klusiilin tai s:n liittymästä». Sellaisissa tapauksissa kuin *sinnep̄pāi* ja *tänneppōle* *k*-loppuisen alkuosan loppukonsonantti on assimiloitunut jälkiosan alkukonsonantin kanssa (s. 51).

Länsivatjalaiset geminaattatapaukset eivät voi selittyä samalla tavalla kielen omin edellytyksin kuin virolaiset ja liiviläiset esimerkit, koska vatjassa sanansisäinen fortisklusiili ja -sibilantti on säilynyt. Omalla vatjalaisella poh-

²³ Vatjan kielen äännehistoria² s. 51, 102—103.

²⁴ Poimittu Julius Mägisten toistaiseksi käsikirjoituksena olevasta vatjalaistekstien kokoelmasta »Vierundfünfzig Woten berichten, Wotische Sprachproben» (aineisto v:lta 1943).

²⁵ SKVR III 4 n:ot 4691, 4696.

²⁶ SKVR III 4 n:o 4707.

²⁷ SKVR III 4 n:ot 4740, 4745, 4734.

²⁸ Vatjalaisia häätäpoja s. 70.

²⁹ Tunkelo on perustellusti esittänyt, ettei tämän selitysmahdollisuuden edellyttämää *eunapū muotoa ole vatjassa ollutkaan, vaan että *eunapū on varsinainen vatjan perinnäismuoto (Alkusuomen genitiivi absoluuttisen nimen apuglossana s. 74).

jalla sananalkuisen klusiilin ja *s:n* korvaaminen näissä tapauksissa geminaatalla olisi ollut mahdoton muutos.³⁰

Onkin ilmeistä, että kaikki tähän mennessä esitetyt vatjalaiset geminaattatapaukset ovat lainaa, ja — mikä on hyvin kuvaavaa vatjalle — lainaa osaksi virosta, osaksi Inkerin suomalaismurteista.³¹

V i r o l a i s i a l a i n o j a (tai virolaisen muodon analogian mukaan syntyneitä) ovat ainakin kaikki *-puu*-loppuiset yhdyssanat (*eunappū*)³² ja *-põlle*-loppuiset sanaliitot (*tänneppõlle*). L a i n o j a I n k e r i n s u o m a l a i s m u r t e i s t a o v a t t a a s *-päin*-loppuisten sanojen geminaatta-*p*:lliset muodot *sinneppäi*, *teizippäi*, *palmuppäi* (vaikka tässä tapauksessa itse kantasana onkin virolais-vatjalainen, vrt. viron *pahem-pidi* 'umgekehrt'): Nähtävästi *-põlle* l. *-päin*-loppuisten mallin mukaan ovat syntyneet muodot *riheppälē*, *saunappällä*, jollaisia geminaattatapauksia ei ole merkitty virosta eikä Inkerin suomalaismurteista.³³

Inkerin savakko- ja äyrämöismurteissa, joissa loppu-*k* muuten on jäljetömiin kadonnut myös lausefoneettisissa asemissa, esiintyy *-päin*-loppuisissa yhdyssadverbeissa geminaattaa, joka on tulos alkuosan *k*-lopun assimiloitumisesta seur. sanan alkukonsonantin kanssa. Osa seuraavassa lueteltavista geminaattatapauksista on analogisia. Esimerkkejä³⁴

Moloskovitsan Vuojislovasta: *sinneppäi*, *tänneppäi*, *ühtēppäi*.

Kupanitsan Greblasta: *sinneppäin*, *toiseppäin*, *tuakseppäin*, *tänneppäin*.

Koprinan Tihkovitsasta: *allāppäin*, *ettēppäin*, *iäleppäin* (*meä siä i.*, *miä tulej jalest*), *jälkēppäin*, *peälleppäin*, *sinneppäin*, *takkāppäin* (monin paikoin Inkerin

³⁰ Tätä tähdentää Mägistekin, joka Aristen tutkimusta arvostelessaan pitää siinä annettua uutta selitystä viroon ja liiviin nähden tyydyttävänä: »—— selle iseendast sümpaate oletuse paikapidavust oleks vaja kaaluda teiste sama tüüpi geminaati evivate lähemate sugukeelte taustalt. Liivis on tuntud sama geminaaditüüp, ja säääl nagu eestiski kõnealunc seletus oleks vastuvõetav, sest liivis pole vokaalidevaheline fortis (-k-, -t-, -p-, -s-) fonoloogiliselt võimalik. Kuid vadjas sellevastu on viimane (vähemalt 1. ja 2. silbi vahel) üldiselt esinemas, ja sellest hoolimata on sääälgi jälgi kõnealusest geminaaditüüpiist.» (Eesti Keel 1940 s. 63). Vrt. myös Tauli, *Phonological tendencies* s. 150.

³¹ Tämä lainausteoria tuntuu niin luonnolliselta, että tuskin on syytä tämän vuoksi ryhtyä edes vakavasti harkitsemaan sitä mahdollisuutta, että nämä geminaattatapaukset olisivat vatjassakin omapohjaisia, jäänteitä eikä lainaa. Silloin olisi ajateltava, että vatjassakin joskus, sanokaamme 1500-luvulla (ennenkuin Kannaksen äyrämöiset ja savakot tulivat vatjalaismaille), olisi venäjän vaikutuksesta ollut *g, d, b*, niinkuin nyt on sutressa osassa karjala-aunusta, lyydissä ja vepsässä, missä klusiilien soinnillistumismuutos on suht. vanha. Jos tämäntapaista ajatlemme, niin vatjan soinnillisten klusiilien muutos takaisin soinnittomiksi perustuisi suomen vaikutukseen. Kreevinien kielellä ei tässä ole mitään merkitystä, koska kreevinit ovat saaneet soinnilliset klusiilinsa läitistä.

³² Vatjan *-pp*-llisiä muotoja jo Tunkelokin on pitänyt syntyneinä virolaisten *-pp*-llisten tapausten mallin mukaan, »joko välittömästi tai siten että virolaiseen nominatiiviin *õnap* (Wiedemann, Kodaveren *õnāp*), *visnāp*, *halap* (= halapaju) jne. on vatjassa vielä liittynyt selventävä *-pū*» (Alkusuomen genitiivi absoluuttisen nimen apuglossana s. 73—74, 1919—20). Jälkimmäinen mahdollisuus, joka on sama kuin viron pidennystapauksista Ket-tusen jo v. 1913 esittämä, on perusteeton ja myös tarpeeton.

³³ Vrt. Tunkelo mts. 74 alav. 1.

³⁴ Esimerkit ovat, ellei toisin mainita, omista Inkerin murteiden muistiinpanoistani.

murteita on *takkäppäin*, esim. Tuuterissa), *tuanneppäin*, *tänneppäin*, *ühäppäin*, *ülläppäin*. Huom. lisäksi: *mistäppäin* ja — niinikään spontaanisesta puheesta merkitsemäni muodot — *siälleppäin* 'sinnepäin', *teälleppäin* 'tännepäin'.

Koprinan Siiverskasta: *alläppäin*, *iäleppäin*³⁵, *sinneppäin*, *täkseppäin*, *toiseppäin*, *tuanneppäin*³⁵, *tänneppäin*, *ühäppäin* (*pañbi leppet ühäppäin | se ol heinärika*), *ülläppäin*. Huom. *etteppäin* (samoin esim. Venjoen Montilan ja Tuuterin murteissa), johon analoginen geminaatta ei ole tunkeutunut.

Skuoritsan Malkkilasta: *ieleppäin*, *ühäppäin*, *ülläppäin*, ja Peräjärven kylästä: *alappäin*, *ielleppäin*.

Tuuterin Järveläisistä³⁶: *ieleppäin* (*tunnit männöt i., eivät käü vernä* 'kello menee edelle, ei käy tarkkaan'), *ühäppäin*, *ülläppäin* (*se nenä on kekas tuollail ü.*).

Ropsun Udestakylästä: *etteppäin*, *sinneppäin*, *toakseppäin*, *tuonneppäin*, *tänneppäin*, *ühäppäin*. Huom. lisäksi sellaiset analogiset geminaattatapaukset kuin: *mere rantäppäin* 'meren rantaan päin' ja *peältäppäin*, jotka eivät ole tavallisia savakkomurteissa (esim. Koprinan Siiverskassa: *se om 1 ältäppäim uovra*).

Venjoen Vanhastamoisista: *alläppäin*, *sinneppäin*, *takkäppäin*, *tuonneppäin*, *ühäppäin*, *ülläppäin*. Mutta taas: *ielleppäin*.

Venjoen Montilasta: *alläppäin*, *jälkeppäin*, *sinneppäin*, *takasippäin* (monin paikoin savakkomurteissa toisin, esim. Koprinan Siiverskassa *takasimbäin*), *tuonneppäin*, *tiälleppäin* 'tännepäin', *ülläppäin*.

Tyrön äyrämöismurteesta³⁷: *etteppäi*, *mihippäi*, *sinneppäi*, *takasippäi*, *takkäppäi*, *toisappäi*, *ühäppäi*.

K a i k i s s a Inkerin savakkomurteissa geminaattaa ei kuitenkaan esiinny edellisenkaltaisissa yhdysadverbeissa. Esim. Spankkovan Vilhosin kylän murteesta olen säännöllisesti merkinnyt yksinäis-*p*:n: *sinneppäi*, *takasippäi*, *tuonneppäi*, *tänneppäi*. Näin on täällä tietysti myös sanassa *etteppäi*, johon osassa savakkomurteita on lativiialkuisten yhdysadverbien mallin mukaan tullut geminaatta (*etteppäin*, esimerkkejä edellä).

Monissa savakkomurteissa on geminaatta myös *-perin*-loppuisissa adverbeissa, esim. *takapperin* Moloskovitsan Vuojislova, *etuppeerin*, *takapperin* Koprinan Siiverska, Skuoritsan Malkkila, Ropsun Uusikylä, *takapperin* Venjoen Vanhamoisio, Venjoen Montila, mutta paikoin on yksinäis-*p*, esim. *etupeerin*, *takapeerin* Kupanitsan Grebla, Koprinan Tihkovitsa.

Geminaatta on analogisesti tunkeutunut sellaiseenkin tapaukseen kuin *vastappeätä* (Ropsun Uusikylä), jota paljon yleisempi on kuitenkin yksinäis-*p*:llinen muoto (*ukset ov vastapätä* Koprinan Siiverska, *vastapeätä* Venjoen Vanhamoisio).

³⁵ Keskkorkeista pitkistä vokaaleista kehittyneiden ja myös myöhäsyntyisten *ie*, *uo*, *üö*-diftongien avartumisesta tässä murteessa ks. Vir. 1953 s. 384-.

³⁶ Tiedot ovat R. E. Nirvin v. 1944 muistiinpanemia (SS).

³⁷ Tyrön murretiedot ovat Simo Hämmäläisen Tyrön sanastosta (SS).

Loppu-*k*:n assimilointitapaukset Inkerin suomalaismurteissa (äyrämöis- ja savakkomurteissa) rajoittuvat edellisenlaisiin yhdyssanoihin ja *-kin*, *-kaan*, *-pa* liitteiden edelle. Muuten loppu-*k*:sta ei näissä murteissa ole jälkeäkään. Suomen kaakkoismurteissa, joissa loppu-*k* niinkään on kadonnut aina absoluuttisessa lopussa ja yleensä myös lauseen sisäisenä, *-k*:n säilyneisyyttä — resp. assimiloituneisuutta seur. konsonantin kanssa — esiintyy aivan samoissa tapauksissa kuin näissä Inkerinmaan suomalaismurteissa, ks. tarkemmin Ruoppila, Äyrämöismurteiden äännehistoria s. 82—84.

Voisi ajatella, että mainitunlaiset edellä Inkerin suomalaismurteista peräisin oleviksi selitetyt geminaattatapaukset olisivatkin tulleet länsiväatjaan itäväatjan kautta. Itäväatjassa sananloppuista *k*:ta edustaa *-c* absoluuttisessa lopussa, puhetahdin sisällä on assimilointumista seur. konsonantin kanssa. Vokaalin edellä *-k* esiintyy soinnillisena *-g*:nä (Kettunen, VaKÄH² s. 48—51). Mutta itäväatjalaiskylien murteessa loppu-*k*:n säilyminen resp. assimilointuminen seur. äänteen kaltaiseksi tuskin on mikään vanha piirre, vaan ilmeisesti epäväatjalaisuus, ympäröivistä inkeröismurteista tarttunut. Ainakin Volmari Porkan tehdessä Inkerissä murremuistiinpanoja v. 1881—83 loppu-*k* oli säilynyt Hevaan inkeröismurteessa ja osaksi Soikkolassakin (ID s. 35—36). Sovijärven tutkiessa Soikkolan inkeröismurretta 1930-luvulla loppu-*k*:ta ei esiintynyt lainkaan ainakaan hänen kielenoppaillaan, jotka olivat kotoisin Metsäkylästä, Tarinaisista ja Röllölän kylästä (FÄTSI s. 48). Loppu-*k*:sta ei ole ollut jälkeäkään myös omilla Viistinän, Loan, Tammikonnun, Säätinän, Rutjan ja Kolkanpään kylistä olevilla kielenoppaillani, joilta olen tehnyt muistiinpanoja eri aikoina vuosina 1950—54.

4. Viron Inkerin ja ent. rajan takaisen Narvusin kreikkalaiskatolisten ja luterilaisten kielessä esiintyy paitsi savakko- ja äyrämöismurteisiin liittyviä geminaattatapauksia *ettëppäi*, *jälkëppäi*, *kottippäi*³⁸, *sinnëppäi*, *tänneppäi*, *takkäppäi*, *toisippäi*, *nurmippäi* 'nurinpäin', *seinäppäi*, *uksëppäi*; *esipper*, *takapper*³⁹ Kallivieri, *esipperin*, *takapperin* Kurkula

myös selvinä virolaisuuksina pidettäviä *tuļe tänneppuole* Kallivieri, *keträppü*, *vipsippü* Viron Inkeri⁴⁰.

Narvusissa kuulee myös toisenlaisia, geminaatattomia muotoja, esim. *sinnëpäi*, *tuonnepäi* Kurkula.

³⁸ Jo Kupanitsan Greblassa on *kottipäin*.

³⁹ Kettusen Narvusin Hakajan kylän murretta edustavassa tekstissä *takapper* on (SM I 286).

⁴⁰ Mägist, Rosona murde pääjooned s. 56. Vain runoissa esiintyy hyperkorrekti analogiamuoto *ounatpuu*, jonka Porkka on merkinnyt Kallivierestä (SKVR III n:o 1758) ja Alava Laukaansuusta (SKVR III n:o 2551).

5. Inkeroisurteista puheena olevia pidentymistapauksia ei ole mainittu Porkan eikä Sovijärven tutkimuksissa. Inkeroisurteissa sanansisäinen fortisklusiili ja *s* on soinnillisessa ympäristössä tuntematon äänne. Tästä syystä (yhdyss)sanan sisäiseksi joutunut, alunperin sananalkuinen klusiili ja *s* on korvattu fonettisesti läheisellä murteen äännesysteemin äänteellä eli puoli soinnillisella klusiililla (*č, đ, ǃ*) tai *z*:lla esim. *sinnebölē, tüe tännebölē, eǃuerin, tačaberin* Soikkolan Loka (samoin muissakin yhdyssanoissa, esim. *punaǃā* 'haapasieni l. -tatti' Viistinä).

Mutta inkeroisurteista on toisenlaisiakin esimerkkejä: *šēlpäin* 'sielläpäin' Soikkolan Viistinä (tähän vrt. Viron Inkerin Kallivieren murteen muotoja *sielǃuo'e* 'sielläpäin', *hüö eletti tälǃuoole jokkē*. Soikkolan puolella näitä ei esiintyne; esim. Loan kylässä sanotaan *siälǃöles, tälǃöles*), *ettēǃpäin* (*aššiad mǃnnōd eitēǃpäin*) Soikkolan Metsäkylä⁴¹, *tokkuǃ allǃǃpäin* 'putosi alaspäin', *ieleǃpäin, üllǃǃpäin* Soikkolan Loka (tässä murteessa edellisten ohessa myös *allǃǃǃäin, üllǃǃǃäin*). Nämä tapaukset, jotka inkeroisurteissa eivät ole yleisiä, ovat — ensimmäistä esimerkkiä lukuunottamatta — lainoja suomalaisurteista.

Mielenkiintoinen on Kolkanpään (yksi Nenoven kyläryhmän kylistä) kansankielinen asu. Se äännetään nim. kaikkialla geminaatallisena, esim. Viistinässä *Kolkǃǃǃä*, Loan kylässä *Kolkǃǃǃä*, mitä lienee pidettävä virolaisuutena.⁴²

6. Voisi pitää luultavana, että aivan tässä esitetyn kaltainen substituutio-muutos yhdyssanoissa ja kiinteissä sanaliitoissa olisi tunnettu myös niissä s-ugr. kielissä, joissa fortisklusiileja esiintyy ainoastaan sananalkuisina, mutta sanansisäisinä (soinnillisessa äänneympäristössä) vain soinnillisia klusiileja (l. spirantteja) ja geminaattoja. Näin onkin asian laita. Esim. tšeremississä tämmöisiä tapauksia on runsaasti. Julius Mägisten v. 1942—43 keräämissä, toistaiseksi painamattomissa tšeremissiläisteksteissä, jotka edustavat eri murteita, on esim. *βedrǃ-ǃǃǃäl* 'ämpärin sanki' («vietran kieli»), *olmǃ-ǃǃǃu* 'omenapuu', *omššǃǃ-ǃǃǃäl* 'oven kädensija'. Vrt. taas tšer. murteisiin, joissa sanansisäiseksi joutunut *k-* on korvattu *γ*:lla, esim. *βedrq-γǃǃäl* 'ämpärinkannin'⁴³, *kre-stǃǃǃel* 'das Kreuzband (an der Brust der Orthodoxen)'⁴⁴.

PERTTI VIRTARANTA

⁴¹ Metsäkylän esimerkki on Sanakirjasäätiössä olevasta inkeroisurteiden sanastosta.

⁴² Vrt. Kolga-alkuisiin nimiin Viron pohjoisrannikolla (Kuusalussa kylännimi Kolga ja talonnimi Kolgaja) ja myös muihin Inkerin ja Viron nimiyhtäläisyyksiin (esim. Narvusin Pärspää ~ Kuusalun kylännimi Pärispää, Soikkolan Rutja ~ Haljalan Rutja).

⁴³ Paasonen-Siro, Ost-tšeremissisches Wörterbuch s. 58.

⁴⁴ Ramstedt, Bergtscheremissische Sprachstudien (MSFOu XVII) s. 46.

Der Strukturtyp õunappuu in den ostseefinnischen Sprachen

1. Der Verfasser weist eingangs darauf hin, dass in den lüdischen Dialekten die späturnfennischen Klusile im Wortinneren zwischen stimmhaften Lauten in zwei Reihen auftreten:

a) *g:g, d:d, b:b* (ebenso *z:z, ž:ž*), z.B. *dogi* 'Fluss': *dogüd* 'kleiner Fluss',

b) *kk:k, tt:t, pp:p* (ebenso *ss:s, šš:š*), z.B. *oppida* 'versuchen': *opilti* '(sic) versuchen'.

In zusammengesetzten Wörtern und festen Wortverbindungen, deren zweiter Teil deutlich ohne Satzbetonung ist, sind die ursprünglich anlautenden Einzelklusile und das anlautende *s* in die gleiche Stellung geraten wie die inlautenden Klusile und das inlautende *s*. Weil zu dem lüdischen inlautenden Konsonantismus neben stimmhaften Lauten keine Fortisklusile und *s*-Sibilanten gehören wie die in der finnischen Gemeinsprache, so hat man diese Laute als systemwidrig durch diejenigen schon von früherher im Wortinneren vorkommenden Laute ersetzen müssen, die ihnen phonetisch am nächsten stehen, nämlich durch die Vertreter der schwachen Stufe der Geminatenreihe, die (annähernd) halblangen Konsonanten *k, t, p, š* (*š*). Z.B. *pürhäkešk* 'Zeit zwischen den Fasten', *pu-olhošt me-triD* 'anderthalb Meter', *sa-nampolv* 'Redensart'.

Auch wenn das erste von mehreren aufeinanderfolgenden, zum gleichen Sprechtrakt gehörenden Wörtern eine starke Satzbetonung hat, sind die Anfangskonsonanten der jeweils zweiten, verhältnismässig unbetonten Wörter, *k-, t-, p-* und *s-* (*š-*), ebenso wie in den zusammengesetzten Wörtern durch die entsprechenden (annähernd) halblangen Laute ersetzt worden, z.B. *ühleη kieran* '(irgend)einmal'.

Ebensolche Längung kommt auch im Wepsischen und in den Mundarten von Olonez vor, in denen — ganz wie im Lüdischen — Fortisklusile und *s* (*š*) im Wortinneren oder in einer Stellung, die als der im Wortinneren gleichwertig aufgefasst wird, zwischen stimmhaften Lauten phonologisch unmöglich sind.

Grundsätzlich ebenso müssen gewisse Fälle von Längung im Estnischen und Livischen erklärt werden.

2. Im Estnischen gibt es eine Anzahl von zusammengesetzten Wörtern, in denen der als Anfangskonsonant des zweiten Bestandteiles stehende Klusil bzw. das in gleicher Stellung befindliche *s* zu einer Geminaten (mit kurzem erstem Teil) gelangt ist, z.B. *sarappu* oder *sarappü* 'Nussbaum', *männi* oder

männi oder *muñtti* 'Landstrasse', *lauppa* 'Sonnabend', ferner die Ortsnamen *Kurës-sâr, Punassõ* usw. Diese Erscheinung haben Kettunen (mit drei verschiedenen Erklärungen) und Ariste zu erklären versucht. Nach der Auffassung des Verfassers ist die Erklärung richtig, die Ariste in seiner Untersuchung »Hiiu murrete häälikud« gegeben hat, und zwar nicht nur für das Estnische, sondern auch für das Livische. Es handelt sich um ein Strukturproblem. Im Estnischen und Livischen sind *k, t, p* und *s* im Wortinneren phonologisch unmöglich. In zusammengesetzten Wörtern, in denen der ursprünglich anlautende Klusil oder das ursprünglich anlautende *s* ebenso behandelt worden sind wie ein inlautender Klusil oder ein inlautendes *s*, hat man die Fortislaute *k, t, p* und *s* durch die ihnen am nächsten stehenden, im Wortinneren möglichen Klusile (bzw. Sibilanten) ersetzen müssen, d.h. entweder durch die Medien *G, D, B, Z* (im Estnischen) und die entsprechenden stimmhaften Laute *g, d, b, z* (im Livischen), oder durch die kurzen Geminaten *kk, tt, pp, ss* (im Estnischen) und die halblangen Konsonanten *k, t, p, š* (bzw. *š*) (im Livischen). Beide Substitutionsmöglichkeiten hat man ausgenutzt.

3. Fälle von Längung der Klusile und des *s* in zusammengesetzten Wörtern und Wortverbindungen kommen auch im Wotischen vor, z.B. *eunappü* 'Apfelbaum', *sineppäi* 'dorthin (zu), in die Richtung', *riheppäle* 'auf den Boden des Wohnzimmers', *tänneppöle* 'hierher(zu)'. Die wotischen Geminierungsfälle können sich nicht ebenso wie die estnischen und livischen Beispiele aus den eigenen Voraussetzungen der Sprache erklären, denn im Wotischen haben sich die Fortisklusile und -sibilanten auch im Wortinneren erhalten. Auf der eigenen Grundlage des Wotischen hätte also unmöglich eine solche Veränderung eintreten können, dass die ursprünglich anlautenden Klusile und das ursprünglich anlautende *s* in diesen Fällen durch Geminaten ersetzt worden wären. Nach der Meinung des Verfassers sind denn auch alle wotischen Geminierungsfälle Entlehnungen, teils aus dem Estnischen, teils aus den finnischen Mundarten Ingermanlands. Entlehnungen aus dem Estnischen (oder nach der Analogie estnischer Formen entstanden) sind alle zusammengesetzten Wör-

ter auf *-puu* 'Baum' (*eunappū*) und die Zusammensetzungen auf *-põlle* (*tänneppõlle*). Entlehnungen aus den finnischen Dialekten Ingermanlands sind die geminierten Formen (mit *-pp-*) der auf *-päin* endenden Wörter (*sinneppäi*). Anscheinend nach dem Muster der Wörter auf *-põlle* bzw. *-päin* sind die Formen *riheppäle*, *saunappällä* 'auf dem Boden der Badstube' entstanden; solche Geminierungsfälle sind nämlich weder im Estnischen noch in den finnischen Mundarten Ingermanlands aufgezeichnet worden.

In den Savakko- und Äyrämöis-Dialekten Ingermanlands, in denen übrigens das Schluss-*k* auch in satzphonetischen Stellungen spurlos verschwunden ist, tritt nämlich in den zusammengesetzten Adverbien auf *-päin* eine Geminale auf (*sinneppäin*), die das Ergebnis der Assimilierung des ursprünglich auslautenden *-k* des ersten Bestandteils mit dem anlautenden Konsonanten des zweiten Bestandteils ist. In dem Aufsatz wird dann eine Anzahl von Beispielen (auch analogischen) aus verschiedenen Mundarten Ingermanlands aufgezählt.

4. In der Sprache Estnisch-Ingermanlands sowie der Griechisch-Orthodoxen und Lutheraner von Narvusi hinter der früheren Grenze Estlands gibt es ausser den Geminierungsfällen *ettèppäi* 'vorwärts', *sinneppäi*

usw., die mit den Savakko- und Äyrämöis-Dialekten zusammenhängen, auch solche Geminierungsfälle wie z.B. *tänneppuole* 'hierher(zu)', *vipsiõppū* 'Haspel, Weife', die man als Estonismen ansehen muss.

5. Auch in den sog. ingrischen Mundarten kommen einige Geminierungsfälle vor (wenn man sie auch früher nicht bemerkt hat), z.B. *ettèõppäin* 'vorwärts', *alläõppäin* 'nach unten (hin)', die Entlehnungen aus den finnischen Dialekten Ingermanlands sind. Die ingrische Aussprache des Dorfnamens Kolkanpää, in der eine Geminale auftritt (*Kolkaõppä* oder *Kolkoõppä*), muss man wohl als Estonismus betrachten.

6. Man kann es für wahrscheinlich halten, dass ein der hier dargestellten Substitutionsveränderung ganz ähnlicher Wandel in zusammengesetzten Wörtern und festen Wortverbindungen auch in denjenigen finnisch-ugrischen Sprachen bekannt gewesen ist, in denen Fortisklusile lediglich im Anlaut vorkommen, im Inlaut aber nur stimmhafte Klusile (bzw. Spiranten) und Geminaten. Und das trifft auch zu. Beispielsweise im Tscheremissischen gibt es (nach den Aufzeichnungen von Mägiste) die Wörter *bedrä-kkäl* 'Eimergriff', *olmäõppu* 'Apfelbaum'.

PERTTI VIRTARANTA